

ABONNEMENT

Pays étrangers

Pour un an : 2 Dolars

Edition spéciale : 3 Dolars

ADRESSE

«İdjtihad» Constantinople

Téléph : St. 865

xxvième ANNÉE

1 Juin 1931

İCTİHAD

Türkçe ve Fransızca
İLMİ, EDEBİ, İKTİSADİ

No : 322

ABONNEMAN

Seneliği (24 Nusha) Türkiye
için: 2 1,2, Âlâ kağıdı
5 liradır

ADRES

Cıgaloğlunda İctihad Evi

Tarihi Te'sisi :

1904 — Genève

Yirmi altıncı sene

1 Haziran 1931

Dünyanın başlıca Devletlerinin vaz'iiyeti hazıraları

AMELİ RUHİYYAT

Hiç şübhe yok son ilahlar, ancak son insanlarla beraber nabud olacaklardır.

II

İ'tikadların kuvveti

Bir i'tikadın teskhir ettiği insan, «énergie» sinin, hatırı sayılır derecede arttığını görür. İman da'ima kudretli bir fi'li ü'amel sa'iki olmuştur. Pek haklı olarak «İman» dağları yerinden kaldırır denilmiştir.

İslâmiyyet yahud «Bolchévisme» gibi bir i'tikadın kuvveti, ta'lim ettiği nass [Dogme] lara değil, ilham ettiği kana'atların «énergie» sine tabi'dir.

Bir kavme büyük bir kuvvet ifaza eden tefekkür birliği şimdiye kadar ancak dinî i'tikadlar üzerine te'sis olunmuştur denilebilir. 'Akl yalnız başına henüz insanları mutesanid kılmaya muvaffak olmamıştır.

Ancak öldüğü yahud öleceği zemandadır ki bir dinin faydası meydana çıkar. Bir çok kavmler, dinlerinin ölmesiyle medeniyetlerinin mahv olduğunu yahud değiştiğini görmüşlerdir.

Zemanın aşındırması bir i'tikadı ortadan kaldırdığı halde, bu i'tikad, yine ruhlarda, sa'iki ef'al olacak derecede kuvvetli bir te'sir muhafaza eder. Ba'zı «Puritain» [*] İngiliz diplomatlarının muslumanlar hakkında besledikleri kinin bundan başka sebepleri olmasa gerekdir.

[*] E. Boutmy den tercüme ettiğimiz «İngiliz kavmi» 'unvanlı kitabımızda Puritain kelimesini ne medlülü hakkında tafsilat vardır. A. D.

Büyük bir şa'irin iddi'asi veçh ile [1] dünyanın hayatını devam ettirmeye muhabbet ve açlık kifayet etmez. Buna, i'tikadın yarattığı ümid de 'ilâve olunmalıdır.

Küçük günahlar için, mahluklarını ebedî 'azablara mahkûm eden ilahların büyük barbarlık devrlerinde muhakkak faydaları olmuştur; fakat münevver bir devrde o ilahların khonkharlıkları kabili mudafa'a değildir.

III

İ'tikadların muhtelif şekilleri

Tek ilahlı [Monothéiste], me'nus ta'birle muvahhid olan büyük dinlerin ümmetleri musa'afekar, ya'ni vicdan hürriyyetine ri'ayetkâr olmazlar. Bunlar kendi zu'mlarının hakikati mahzanın hârisleri olduklarından batılı kal' etmek için gayri mu'minleri [kâfirleri] katl etmeyi [2] bir vazife sayarlar. Protestanlığın, musa'afekâr olmasının sebebi, bir çok mezheblere ayrılması keyfiyyetinin bu dini, ya'ni protestanlığı, «Polythéisme» e yaklaştırmış bulunmasıdır.

«Polythéist» ya'ni çok khudalı dinler,

[1] Bu büyük şa'ir Schillerdir sözü aynen şöyledir: Filosoflar dünyayı idare edebilinceye kadar muhabbet ve açlık cihanı idare edecektir. A. D.

[2] Muvahhid olan müslümanlığın mukaddes kitabı, قاتلوا الكفار جميعا ya'ni gayri müslimlerin kâffesini katl ediniz demezmi? Arablar bu zihniyyetle hareket etmediler mi? ve bu gün bile müslim, gayri müslim ta'biri bir az da bu zihniyyetin mu'ammerliğini faş etmiyor mu? vahidül'ilah 'İsevilik, Musevilik, Muhammedilik 'aynı zulmet gayyasında halâ dahi az çok çarpınmıyor mu? Katulıklar bir gecede 60,000 Protestanı bu zihniyyetle bogazlamadılar mı? (İspanya) da engiziteur général olmuş olan (Torquemada) 80,000 insanı diri, diri yakdırmadı mı? Bu canavarlık hangi sanı'nın masnu'udur? A. D.

me'nus ta'birle müşrikler, da'ima musa'afekâr olmuşlardır. **Ehli Salib** seferleri, din muharebeleri, « Inquisition », « Polythéiste » olan kavmlerde mümkün olmazdı.

Dini musa'afekârlığı tam olan **Roma** nın, nihayet, khristiyanları tazyik ve kahr etmesi, bunların (Roma) şevketi siyasiyesini sarsmak istemiş olmalarınandır.

« Monothéiste » olmak keyfiyeti bir din için bir fa'ikiyyet teşkil ederse İslâmiyyeti ilk safa koymak lâzım gelir. Filhakika İslâmiyyet sahihan bir khüdalı bir din teşkil eder. Musevîlerin « Jehovah » sinin hiç bir zaman tamamen tahtı hükmüne almadığı rakipleri vardı. Khristiyanlığın Allahı, üç şahsiyyet ve « Paganisme » in tâli ilahlarına mümasil tâli üluhiyyetler olan bir e'izze ordusu ihtiva eder.

Din müteessisleri ilâhlarına, insanları tahrik eden bütün ihtirasları vermekle pek 'âkılâne hareket etmişlerdir.

Bu ilâhların hasud, titiz ve müntekim olmaları, başka dürlü oldukları takdirde kimseyi iğfal edemiyecek olmalarındandır.

(Cartagia) da **Tanıt**[1] çocuklardan kurba kesilmesini emr ederdi . (Homère) in ilâhları Agameminun dan, kızını kurban etmesini istedi. Eski ilâhların varisleri olan yeni fikirler daha ziyade melhameler taleb ediyor. Fransa inkilâbı devrinde hürriyyet ve müsavat isimleri altında yâd edilen yeni üluhiyyetler, yirmi sene (Avrupa) yi kana boğdu. « Communiste » fikirlerinin tevliid etdiği katli 'amlar artık sayılamaz olmuşdur .

Dini imian havzasında , « Saçma=Absurde » ,

[1] « Fenike » ilâhlarındandır , Kartagia da buna tapılırdı. A. D.

gayri ma'lumdur. Bütün ezmine'i tarihiyye esnasında ne kadar hoyrat olabilirse olsun, taraftarlar bulmamış olan tek bir i'tikad gösterilemez.

Comuniste dini sâliklerinin gayret ve harareti şundandır ki yeni dini i'tikadlar sâliklerine eski imanın izlerini yıkmak için da'ima şedid bir arzu ilham ederler . Yeni mühtediler, vaktile **Polyeucte** [1] in yaptığı gibi sahte ilâhları tahrib için hayatlarını bile feda etmekte tereddüd etmediler .

Her devrde insanlar, kendi ölçülerine göre dinler ve felsefeler kabul ederler ; 'umumiyyet i'tibarile bu din ve felsefelerin hakikat ile hiç münasebetleri olmamakla beraber beşer ruhunun bir dürlü müstağni olamadığı izahları yaratmak için pek müfiddirler .

Pascal diyordu : « Eğer bir Allah varsa son derecede nâ kabili fehmdir . Binaen'aleyh ne Allahın ne olduğunu, ne mevcut olup olmadığını anlamaya muktedir değiliz » 'İlm bu gün daha ziyade ileri gitmemişdir . Ma'ahaza yavaş yavaş şunu kabul ediyor ki eğer **Hüda Dieu** ler varsa bunlar mahlukatın hayatlarına asla mudahale etmezler .

i'tikad etmek lâzım geldiğine i'tikad etmek zaten i'tikad etmektir .

IV

'AKL VE İMAN

LA RAISON ET LA FOI

Bir rö'yanın saçmalığı, rö'ya görenin fena -

[1] Roma Centurion larından ve a'izzedendir . Ermenistanda 204 tarihi milâdisine doğru şehid edilmiştir . Roma ordusunda yüz kişiye kumanda eden zabite Centurion derlerdi. Bizim « Yüz başı » rütbe'i askeriyyemin mu'adili idi. A. D.

sına nasıl gitmezse, dinî ve siyasî bir i'tikadın saçmalığı da mu'tekidinin öylece fenasına gitmez. Rü'yalar ve i'tikadlar şu müşterek seciyyeye malikdirler ki her ikisi de 'akl ve ve muhakemenin te'sirinden masundurlar .

Pascal ve Descartes gibi dahilerin , uzun müddetdenberi nâ kabili mudafa'a olmuş olan dinî Nass ları kabul ettikleri görüldüğü vakit dinî i'tikadların mukavetsuz kuvveti ve 'aklın bu i'tikadlara karşı 'aczi' abâşikâr meydana çıkar. Meselâ « Newton » , « Apocalypse » [*] in hezryanları hakkında mutala'at serd ettiği vakit hükm ü teshiri altında bulunduğu sırrı te'essürlerle 'akl ve muhakemesi âşikâr bir surette felce uğramış buluniyördu.

'Akli mahz nokta'i nazarından , yılana tapıldığı zemandan Allaha ta'abbud olunduğu zemana kadar bütün dinî i'tikadlar aşağı yukarı müsavî bir kıymete malikdirler . Çünkü bunlar hep 'aynî psycologia'i mevhumatdan sudur ederler.

Eğer mu'tekidler, i'tikadlarının 'aklî kıymetleriyle zihinlerini meşgul edebilselerdi , çok geçmeden yer yüzünde mu'tekid kalmazdı [**].

İnanını gayb etmek korkusile imanı 'akl ve muhakemenin tedkikine 'arzdan imtina' eden mu'tekid pek asılsız bir korkunun kurbanıdır. Bir i'tikad ancak mu'tekidin ruhunda ölmek üzere bulunduğu zaman 'akl ve muhakeme te'sirile kabili tahrib olur.

'Aklın i'tikadlar üzerine ne kadar yavaş

[*] İncil nuvislerden St Jean ın muğallak ve pür ibham kitabıdır. Muğallak, anlaşılmaz ve içinden çıkılmaz, rabt ü sebken mahrum kitablarda Apocalyptique sıfatı kullanılır. A. D.

[**] Burada dinî i'tikadın murad olunduğu beyandan mustağnidir. A. D.

te'sir icra ettiğini anlamak için bir çok asırlar esnasında binlerce adamların, Şeytanla mefruz münasebetlerinden dolayı, diri diri yakılmış olduklarını tahattur etmelidir.

Radical ların Fransa da yapmış olduğu veçh ile saliklerini kahr ederk bir dinî yıkmak id-di'asında bulunmak i'tikadın Psycologia'i esaslarından ne kadar te'ami edildiğini , bunları ne kadar anlamamazlıktan gelindiğini gösterir:

Pascal, « Allahı 'akl değil, kalb his eder » diyordu. Eğer kalblerin muhakemeleri 'aklın muhakemeleri olsaydı ilahlar derhal helâk olurlardı.

Pascal in, olmaya bihude çalıştığı veçh ile, tam zahidler, (Port - Royal) in munzevî Solitaire lerinin oldukları veçh ile hakikî zahidler oldukça sefil bir hayat yaşarlar . Bunlarda cennet ümidi , içinde ebediyyen yanmaktan korktukları cehennem de dehşetile ifna olunur[*].

Yeni katolikliğin hatalarından biri de ümitsiz bir cehennemde ebedî 'ukubatdan bahsetmekle ne kadar nâ kabili kabul olduğunu anlamamak olmuştur.

Eğer insaniyyet muhayyel üluhiyyetlerin iradelerine ita'at etmek için sarf ettiği cehd ve sa'ylerin bir kısmını 'ilmî hakikatlerin takib ve taharrisine hasr etmiş olsaydı , bu gün medeniyetler ne halde bulunurdu ? 'Acaba ne kadar daha yüksek ve müterekki olurdu ? su'ali sorulabilir. Fakat muhtemel ki bütün terakilerinin anası olan cehd ve gayretleri icraya

[*] Tefvik Fikret Bey merhum mulla Sırata cevab manzumeside :

Şevki cennetle hayalim meşgul

Yüreğim havfi cehennemle melûl

demişdi. Bu nefis ve rikkat efza manzume [İctihad] ın 170 numrulu nushasında tab' olunmuştur. A. D.

insanı yalnız bu esassız tayfler icbar edebilirdi .

Yeni bir dini kabul, 'umumiyyetle ânîdir; fakat ruhlarda kökleşmek için 'asırlar, ve ruhlardan nâbud olmak için kezâ 'asırlar lâzımdır. Hiristiyanlığın uzun mevcudiyetine rağmen Yunan - Lâtin [Pagnisme] i [putperestliği] henüz tamamen ölmüş değildir. Zirâ san'atlar bütün şekillerinde bu (Paganisme) ile meşbu' kalmaktadır.

Misirluların timsaha, Hinduların yılanı tapmasını 'abes sıfatile tavsif eden hiristiyanlar, 'akıllarından bile geçirmiyorlar ki evamirine bir ita'atsizliği ta'vizen oğlunun haça gerilmesine ses çıkarmamayı zarûri gören bir Allaha tapmayı da evlâd ve ehfadları o kadar 'abes bulacaklardır. [*]

Mustakbel medeniyetler, rehber olarak yalnız 'ilmi alsalar dahi kendilerini ihata eden ve eski Allahlarının teğehhus ettirdiği esrâr engiz kuvvetleri tefekküre dalarak içinde insanların bir az mütesanidlik iktisab edeceği « canedral » ler, cami'ler, pagodler inşa etmek-

[*]

عجبت لكسرى و اشياء

وغسل الوجه ببول البقر.

Beytile başlayan pek tuzlu büberli bir manzumesinde İsevîlerce Allahın oğlu, Muhammedilerce Allahın ruhu [روح الله] olan Hazreti İsanın, Allahın gözü önünde çarmlıca gerilmiş olduğunu

و قول النصارى اله يضام

و يعلب حيا ولا ينتمى .

beytinde nazarı intikad ve mülâhazaya 'arz eder . Fakat taşların kulakları hakikat sözünü işidir, taşların gözleri hakikati görürde ta'assub ve i'tikadın kulakları hakikatin sesini işitmez ve hakikatin yüzünü görmez! A. D.

de yine bu medeniyetler menfe'atdar olacaklardır .

Munhasıren 'akli nokta'î nazardan, « laboratoire », şübhesiz kışlaya ve kiliseye mürec-cahdır; fakat kiliseden ve kışladan vaz geçilinceye kadar galiba çok zaman geçecektir.

Hiristiyanlığın hakiki mu'cizesi, oğlunu hay-siyyet şiken bir işhenceye mahkûm eden ve mahluklarını tecziye için ebedî bir cehennem yapan bir Allahın garabetnümâ efsanesini, yirmi 'asır, 'aleddevam, düşünmeye, muhakeme etmeye kabiliyyetli zekâları kabul etdirebilmiş olmasıdır.

Müttehede'î Amerikada hiristiyanlığın kuvvetlerinden biri, ihtiva ettiği hisse'î hakikat veya hisse'î batıl ile iştigal etmeksizin munhasıren 'ictima'î müfidliği nokta'î nazarından derpiş edilmesidir.

İlâhların halıkları insana kıymetdar ümid verdiler. Fakat buna mukabil, 'asırlarca, insanı cehaletden ve dalâletlerden müteşekkil bir mahbese kapadılar.

Büyük bir kısım hayalat ihtiva etmeyen mefkûre yokdur; fakat hiç bir kavm bir mefkûrenin te'siri olmaksızın feyz bulmamışdır .

« İnanmak istemem ki . . . » sözü Psychologia'î bir hatadan sudur eder . insanın inanması yahud inanmaması hiç bir zaman şu'urlu iradenin cehdile vaki' olmaz.

Mes'ul müdürü : Dr. Abdilhüsnu [Orhaniye matba'ası]